

УДК 343

V. Matviychuk

SOURCES, GENESIS OF OTHER MEASURES OF CRIMINAL AND LEGAL CHARACTER IN THE TERRITORY OF UKRAINE

В.К. Матвійчук

доктор юридичних наук, професор,

перший проректор

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ

ВИТОКИ, ГЕНЕЗА ІНШИХ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання, що стосується витоків і генези інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України має істотне значення для теорії кримінального права та законодавчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема витоків і генези інших заходів кримінально-правового характеру в Україні не досліджувалася. Проте ці питання мають істотне значення та потребу в їх з'ясуванні.

Мета статті полягає у з'ясуванні витоків і генези інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України.

Основні результати дослідження. Одним із завдань науки кримінального права України та інших держав є дослідження пам'яток і шкіл кримінального права, що діяли на теренах України, оскільки їх положення і напрацювання можуть бути використані в сучасний період при втіленні принципу наступництва в кримінальному праві [1, с. 66]. Це зумовлено тим, що кримінальне право є продуктом практичних потреб у певний проміжок (період) часу, а отже, ретроспективний аналіз інших заходів кримінально-правового характеру має використовуватися в сучасних дослідженнях взагалі і, зокрема, стосовно предмета нашого дослідження для того, щоб не було, так би мовити, «відкриття» — актом парламенту давно забутого, старого сумнівної якості. Не є винятком у цих питаннях і держава Україна.

Дослідження історії становлення і розвитку інших заходів кримінально-правового характеру у вітчизняному кримінальному праві доцільно почати з «Руської правди» — збірника стародавнього руського права, складеного у Київській Русі в XI—XII століттях на основі звичаєвого права [2, с. 72]. Значення цього історичного документа високо оцінюється як істориками, так і юристами, оскільки його положення були сприйняті всіма пам'ятками литовського періоду історії, а також позитивно вплинули на правничий розвиток суміжних слов'ян-

ських народів [3, с. 109]. Крім того, історико-правовий метод дослідження явищ кримінально-правового характеру є важливим: він сприяє недопущенню помилок у законотворчій діяльності, висвітлює її позитивні моменти, є певною гарантією позитивного поступу в цьому важливому для держави і суспільства процесі [4, с. 109]. Розвиток кримінального законодавства — це безперервний, історичний, часовий процес, у перебігу якого воно, змінюючись, зберігає свої основні характеристики, сприймаючи попередній правовий досвід [5, с. 33–34].

Отже, дослідження витоків і генези інших заходів кримінально-правового характеру дасть змогу глибше зрозуміти ці заходи, зумовленість існування цих кримінально-правових заходів, вплив певних історичних подій на виникнення правових норм, які передбачали інші заходи кримінально-правового характеру, а також вплив інших держав на розвиток українського кримінального законодавства, що стосується цих заходів.

Перед тим, як розпочати дослідження задекларованої нами проблеми необхідно звернутися до понять, що використовуються в назві статті [4, с. 139]. Такими термінами є «витоки», «генеза», «історія», «сучасний стан проблеми». Їх тлумачення можна знайти в «Словаре русского языка» С.І. Ожегова [4, с. 139, 5, с. 45]. Скажімо, таке поняття, як «витоки» у переносному розумінні слова означає початок; першоджерело чого-небудь [4, с. 40; 5, с. 45]. Звертає на себе увагу й те, що Великий тлумачний словник сучасної української мови тлумачить термін «початок», як: «...Перший момент (перші моменти) вияву якої-небудь дії, явища, процесу; прот. кінець. 3. Те, з чого починається твір, фільм, спектакль, і т.ін. 4. перев.-ми. Зародок, першоджерело чого-небудь...5. Основа, першоелемент чого-небудь» [6, с. 1096; 5, с. 45]. Цей же словник термін «першоджерело», як зазначає Т.І. Волкова, трактує, як «... 1. Те, що дає початок чому-небудь, є основою чогось...» [6, с. 940; 7, с. 38]. Слід погодитися з думкою, яка є в юридичній літературі, що Українсько-російський словник термін «початок» роз'яснює так: «... начало; лит. зачин... первопричина зарождения, исток ... в самом начале ... первоначально...» [8, с. 617; 7, с. 38].

Важливо також погодитися з думкою Т.І. Волкової, що ще необхідно звернутися до Російсько-українського словника, який термін «исток» роз'яснює так: «... (действие) витік, — току; вихід, — ходу; ср. истекать 1; 2. «начало реки, ручья» початок, — таку, витік... 3. Перек. Джерело, початок; у — ков цивилизації; — коло (біля) джерел (початків) цивілізації; — ки первобытной культуры» [9, с. ; 7, с. 38–39].

Узагальнюючи тлумачення терміна «витоки», можна стверджувати, що він означає початок, перший момент, виявлення якої-небудь дії або явища.

Наступний термін, який нами використовується у назві статті, це «генеза». Його роз'яснення ми знаходимо в довідковій літературі і він має таке значення: походження, виникнення, становлення [6, с. 230].

Цілком слушно терміни «генеза» та «витоки» розглядати у їх взаємозв'язку з поняттям «історія», яке означає сукупність фактів і подій, які належать до минулого [6, с. 507].

Четверте поняття «сучасний стан проблеми» можна з'ясувати за допомогою тлумачення трьох термінів «сучасний», «стан» і «проблема» [5, с. 45]. Якщо враху-

вати, що «сучасний» означає «теперішній», який відноситься до нинішнього часу (теперішній стан науки) [9, с. 605; 5, с. 45], а «стан» — це положення, в якому хто-небудь або що-небудь знаходиться [9, с. 613; 5, с. 45], у той же час «проблема» вказує на складність питання, завдання, що потребує вирішення, дослідження [9, с. 613; 5, с. 45], то можна розпочати аналіз витоків, генези інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України. Проте перед цим слід зазначити, що з'ясуванням термінів ми задекларували як простір (межі) нашого дослідження, що допоможе провести всебічне з'ясування зазначеної проблеми в цій статті.

У дослідженні витоків, генези, сучасного стану проблеми інших заходів кримінально-правового характеру ми схиляємося до періодизації, запропонованої істориками та юристами, а саме: про існування шести (загальнолюдських) та восьми — на території нашої держави, періодів, різних за часом і впливу на людей в правовому забезпеченні правопорядку [10, с. 40; 11, с. 112; 12, с. 1—736]. Вони, на наше переконання, не суперечать історичній періодизації, яку пропонують вчені в сфері історичної науки. До такої періодизації ми схиляємося, виходячи з того, що закони суспільства, його розвитку дають нам можливість бачити, що людина завжди прагнула до належного забезпечення кримінально-правової охорони належного правопорядку всіх процесів її співжиття, у тому числі й іншими заходами кримінально-правового характеру.

Існуючі погляди на періодизацію суспільного розвитку, державної і правової розбудови ґрунтуються на достовірних джерелах. Тому ми зупинимося у своєму пошуку на запропонованій для нас історіографії, що допоможе виявити і пояснити витoki, генезу інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України. У той же час слід зробити застереження, що питання періодизації розвитку кримінального законодавства, а також інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України не було з'ясовано. Це зумовлено тим, що: 1) зазначені проблеми дослідники намагалися з'ясувати відокремлено від історичного розвитку суспільства та державотворення; 2) це викликано і тим, що Україна мала надто складний шлях історичного розвитку, де відбувалося нашарування законодавства різних державних утворень на теренах нашої держави. Цілком справедливо з цього приводу висловився В.К. Грищук, відзначивши, що історія української кримінально-правової науки (а ми відзначили: положення кримінального права стосовно інших заходів кримінально-правового характеру) залишається до цього часу належним чином не з'ясовано [13, с. 158]. Як відомо, наука, до теперішнього часу, не з'ясувала витoki, генезу інших заходів кримінально-правового характеру.

Отже, зазначена нами періодизація базується на закономірностях розвитку суспільства та виникнення права, як об'єктивно існуючих і таких, що повторюються, істотних зв'язках буття і свідомості, що визначили хід становлення права через глибинні процеси правової комунікації (взаємовідносин) суспільства і людини [14, с. 265]. Це також властиво і для витоків, генези інших заходів кримінально-правового характеру, що ми і спробуємо прослідкувати й обґрунтувати.

На підставі дослідження різних історичних і правових джерел можна констатувати, що в IX—X ст. існувала система норм усного звичаєвого права

(це другий період). Частина цих норм пізніше не була зафіксована у збірниках і літописах, які були складені у XI—XII ст., тому й не дійшла до нас. Проте не слід заперечувати й того, що еволюція інших заходів кримінально-правового характеру сягає своїм корінням у перші століття існування Київської Русі.

Третій період охоплював час, коли Українська держава була під управлінням князів (XI—XIV ст.) [15, с. 28]. Як відомо, до нас не дійшло не тільки будь-якого писаного закону, але навіть і згадки про будь-який писаний закон до кінця X ст. [15, с. 7; 16, с.37; 17, с.17]. Тому необхідно зосередитися на пошуку витоків, генези інших заходів кримінально-правового характеру на теренах нашої держави з XI століття [18, с. 28].

За висловлюванням відомого вченого М.С. Таганцева, визначити правильність того або іншого юридичного інституту на сучасному етапі можна тільки, прослідкувавши його історичну долю, «тобто ті приводи, в силу яких з'явилося певне установлення, і ті видозмінення, яким піддавалося воно в своєму історичному розвитку» [19, с. 37]. За словами Б.М. Кедрова, «вивчення минулого може і повинно слугувати засобом для того, щоб зрозуміти сучасне, передбачити майбутнє і на підставі цього осмислити розвиток науки як цілеспрямований історичний процес» [20, с. 78]. Наведені положення можна віднести і до проблеми правової регламентації інших засобів кримінально-правового характеру.

Аналіз інших заходів кримінально-правового характеру з позицій витоків, розвитку та становлення в історичному вимірі на теренах України дасть змогу виявити не тільки тенденції становлення вказаних інших заходів кримінально-правового характеру в кримінальному праві України, але й побачити шляхи вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства України.

Слід погодитися з думкою, що має місце в юридичній літературі, що питання про історичні передумови виникнення інших заходів кримінально-правового характеру безпосередньо пов'язане з причинами, внаслідок яких утворилася й існує сама галузь кримінального права. Так, І. Бентам стверджував, що кримінальне законодавство з'явилося у зв'язку з потребами в інституалізації реакції суспільства на небезпеку, що виходить від його членів [21, с. 122]. Важливо звернути увагу на те, що переважаюча точка зору проявляється в тому, що основною реакцією держави на факт вчиненого злочину є виключно призначення покарання [22, с. 110]. Проте, на наш погляд, справедливо зауважує С.Г. Келина, що історія кримінального права свідчить, що з часом змінюється не лише коло діянь, які включаються до категорії злочинів, змінюються також методи кримінально правового впливу — розширюється перелік інших заходів кримінально-правового характеру, що відноситься до покарання, але є правовими наслідками вчинення злочину [23, с. 51].

Крім таких традиційних каральних заходів, як «поток и разграбление» (пізніше ототожнюваних з покаранням — конфіскацією майна), перші джерела кримінального права встановлювали й іншу форму вилучення майна в особи, яка вчинила злочин, — «відшкодування». Зокрема, ст. 13 Короткої редакції Руської правди, окрім покарання три гривні «за обиду», передбачала також

необхідність вилучення викраденого: «Аще поиметь кто чужь конь, либо оружие, либо порт, а познаеть в своемь миру, то взятъ ему свое...» [24, с. 47]. Ст. 44 «Пространной редакції Русской правды» закріплює, що «Украденное, если оно имеется в наличии (у вора или других руках), должно быть возвращено собственнику. Кроме того, он получает с вора возмещение ущерба в том случае, если кража произошла более года и, следовательно, незаконный владелец пользовался вещью в течении этого времени...» [24, с. 99]. У свою чергу ст. 45 передбачає, що «якщо краденого в наявності немає, але злодій відомий, він повинен відшкодувати власнику вартість краденого, причому за коня, що належить князівському господарству, у півтора разу більше, ніж за коня іншого власника» [24, с. 99]. Названі інші заходи включалися в санкції статті поряд з покаранням, але застосовувалися окремо, зокрема ст. 79 «Пространной редакции Русской правды» закріплює положення, що «Аже лодью украдетъ, то 60 кун продаже; а лодию лицом воротити» [24, с. 70]. Подібні приписи містяться і в ст. 80 «За пошкодження сітки для вилову птахів («перевеса») виплачується продаж і відшкодування власнику» [24, с. 111]. Також стаття 55 Судебника 1497 р. закріплювала поряд з покаранням самостійний правовий наслідок злочину — «відшкодування потерпілому шкоди»: «А кто у кого взявши что в торговлю, да шед, пропивает или иным каким безумием погубит товар свій без напразднства, и того юстую в гибели выдати головою на продажу» [25, с. 61]. Ст. 99 Судебника 1550 р. також, крім покарання, передбачала самостійний правовий наслідок злочину — «відшкодування потерпілому шкоди». Це положення сформульоване таким чином: «Да велети прокликати по торгам на Москве и во всех городах Московския земли, и Новгородские земли и Тверские земли, и по волостем, чтобы ищя или ответчик судьям и приставом посулов в суде не сулили; а послуши бы, не видеви, не послушествовали, а видеви сказали б правду. А послух опослушествоует, не видеви, лижжево, а обьщестя то опосле, ино на виноватом послухе гибель исцова и убытки все, а вине казнити торговою казнью» [25, с. 120].

Отже, вже перші законодавчі акти третього періоду XI–XIV століть містили, окрім покарання, такий правовий наслідок вчинення злочину, як вилучення викраденого і відшкодування завданої злочинцем матеріальної шкоди.

Четвертий період (кінець XIV ст. і до поч. XVIII ст.) в історії має назву «Козацька ера». Необхідно зауважити, що названий період характеризувався застоєм до XIV ст., пов'язаним з монголо-татарською навалою [5, с. 58]. Щодо подальшого розвитку інших заходів кримінально-правового характеру, що не відносяться до покарання, з метою їх належного дослідження в зазначеному періоді розвитку суспільства та державності, то важливо погодитися з думкою, що існує в юридичній літературі, що для усвідомлення інших заходів кримінально-правового характеру необхідно з'ясувати, які джерела права на теренах нашої держави в той час діяли [5, с. 58]. Це можливо зробити, застосувавши метод виключення частини з цілої сукупності, до яких ця частина входить, спираючись на законодавчі та інші історичні джерела того часу. Це необхідно для того, щоб з'ясувати, які нормативні акти не діяли на території нашої дер-

жави. До таких нормативних актів слід віднести: Соборне уложення 1649 р. [26, с. 1—512]; Акти місцевого управління [27, с. 179—195]; Стоглав [28, с. 241—501]. Проте слід визнати помилковим віднесення К. М. Карповим «крепкой поруки», примирення з потерпілим, каяття до покарання. Хоча ці поняття і не відносяться до прямих заходів кримінального впливу, однак є самостійним інститутом кримінального права, іншими заходами кримінально-правового характеру [29, с. 28—31].

З огляду на історичні події слід зазначити, що Соборне уложення 1649 р. отримало поширення на теренах України, тому його доцільно розглянути в цьому періоді. Так, до заходів контролю за особами, що вчинили злочини, відносилось «клеимение», закріплене в ст. 5 Двінської статутної грамоти, щоправда в 1397 р., а пізніше і в Указі від 19.05.1637 р. «О наказании татей и разбойников», а також у приватних розпорядженнях про клеймування, зокрема, фальшимонетників [30, с. 26]. Крім того, ст. 11 глави другої Соборного уложення передбачалося, що особа, яка вчинила зрадницькі дії і яка повернулася в Московську державу після втечі за кордон, звільняється від покарання у вигляді смертної кари, але втрачає право на конфісковане майно [26, с. 47], тобто йдеться про відшкодування шкоди, яка могла тягти повне або часткове незастосування покарання.

Інші законодавчі акти, хоча і діяли, наприклад, Артикул військовий (законодавство періоду абсолютизму), але норми, що стосувалися примусових заходів медичного характеру в ньому були відсутні, хоча заходи виховного впливу, що застосовувалися до неповнолітніх, все-таки мали місце. Так, ст. 195 цього законодавчого акта закріплена можливість заміни покарання неповнолітньому з боку публічної влади заходами впливу з боку батьків [31, с. 363].

Аналіз чинного кримінального законодавства практично до кінця XVIII століття дає нам підстави стверджувати, що на той час, незважаючи на наявність у законодавстві окремих заходів кримінально-правового впливу, що не відносилися до покарання і призначалися не для віддання особи належного за вчинення злочину, а для відшкодування шкоди, завданої злочином, контролю за особами, схильними до вчинення злочину, не збереглися законодавчі акти, що регламентували застосування примусових заходів медичного характеру для лікування душевнохворих, які вчинили суспільно небезпечні діяння, а також заходів виховного впливу щодо неповнолітніх, які вчинили злочини, як інших заходів кримінально-правового впливу [26, с. 83—257; 29, с. 31]. У цьому сенсі слід погодитися з думкою, що «... ще на підставі Церковного статуту Великого князя Володимира (996 р.) багатьох «бесних» поміщали в монастирі для вигнання бісовства» [32, с. 27]. Це свідчить, що такий стан розглядався не як захід кримінально-правового характеру, а як соціальний, обумовлений станом особи і наявністю в неї захворювання, що робило її небезпечною для оточуючих [29, с. 32]. Лише в 1699 році ст. 79 «Новоуказаних статей о татьбах, разбойных и убийственных делах» Соборного уложення царя Олексія Михайловича встановлювала невинуватість і некараність біснுவатого, який вчинив убивство [33, с. 52]. Ці особи не лікувалися, а, як правило, поміщалися в монастир. Як стверджує В.А. Рогов, питання про значення психічного стану злочинця не

можна в наш час за той період розглянути глибоко, оскільки відсутня інформація щодо психічних захворювань [34, с. 260].

П'ятий період (XVIII ст. — початок XIX ст.) отримав назву «Під імператорської владою».

Важливо погодитися з К.М. Карповим, що «як самостійні заходи саме кримінально-правового впливу ці заходи починають формуватися лише у XVIII ст., в період правління Петра I, Петра III, Катерини II» [29, с. 32]. Це знайшло підтвердження в чинному на той час законодавстві. Так, згідно з указом Петра I душевнохворі повинні були поміщатися в монастирі (1722 р.) [39, с. 6]. У цьому сенсі важливо підтримати твердження Б.А. Спасенникова, що за указом Петра III 1761 р. безумних слід «не в монастирь отдавать, но построить на то нарочитый дом, как на то обновленно и в иностранных государствах учреждены долгаузы» [32, с. 26].

Характерним є те, що в 1776 р. Катериною II був виданий указ про влаштування і поміщення душевнохворих правопорушників в «долгаузы» [36, с. 97]. Незважаючи на те, що згадані категорії осіб не підлягали покаранню, заходи лікування до них, як правило, не застосовували. У цьому контексті Л.С. Белогриц-Котляревський відзначав, що «якщо деяких хворих і визнавали неосудними і звільняли від кримінального покарання, то про лікування майже не думали, а замість того, із міркування безпеки, зазвичай запроторювали їх в угамовані (приборку вальні) будинки [37, с. 135]. Цей же автор зазначає, що застосування спеціальних заходів з лікування названих категорій осіб пов'язується зі створенням в 1775 р. «Приказов общественного презрения» і виданням у 1801 р. указу «О не придании суда повреждённых в уме людей, учинивших в сем состоянии смертоубийство», що встановлював «умоповреждение». Не вчиняючи над особою суду розправи, її слід було відсилати в лікарняну управу для освіднування, а звіттіля — в будинок «умалишенных» [37, с. 139]. Виходячи із суспільної небезпечності таких осіб, на необхідність їх лікування вказували М.С. Таганцев [19, с. 117], А.Ф. Кістяковський [38, с. 413], В.Д. Спасович [39, с. 87].

Шостий період охоплює кінець XIX ст. — початок XX ст. (для кримінального права це четвертий період). Для цього періоду характерна розробка низки норм кримінального права. Так, «Свод законов уголовных 1832 г.», який містив положення про примусове лікування, в ст. 137 свідчить про те, що «учинившие смертоносное убийство в припадке сумасшествия и, по приговору совестного суда, отосланные в дом сумасшедших для содержания и лечения в оном, ни в коем случае не должны быть из того дома исключаемы и водворяемы в общество; только, если таковой сумасшедший совершенно исцелился и в течении 5 лет сряду не замечено будет никаких припадков сумасшествия, то он может получить свободу с разрешения министерства внутренних дел» [39, с. 28]. Правові примусові заходи, що розглядалися, застосовувалися насамперед для контролю за особою, яка становила загрозу суспільству, і недопущення повторення подібних діянь безвідносно до відплати за вчинене [29, с. 34]. У ст. 95 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. зазначалося, що у випадку вчинення «безумным і сумасшедшим» убивства, замаху

на вбивство або на самогубство, спроби підпалу, його поміщали в «дома для умалишених», що з'явилися до того часу, навіть якщо їх родичі бажали взяти на себе обов'язок доглядати за ними [40, с. 192]. Крім того, Уложення 1845 р. встановлювало також застосування заходів впливу, не зв'язаних з покаранням, і щодо неповнолітніх, які вчинили злочинні діяння. Цим законом установлювалося положення про те, що діти у віці від 7 до 10 років не підлягали кримінальній відповідальності, тому що в цьому віці особа «не имеет надлежащего о своих обязанностях разумения». Ці діти передавалися родичам або батькам «для строгого за ними присмотра, исправления и наставления [41, с. 118].

Згідно із законом від 20 травня 1892 року поміщені в будинку за судовими вироками неповнолітні повинні були утримуватися в ньому до виправлення, причому час їх знаходження там не міг бути менше року. Особа, яка виправилася, могла бути звільнена, але у випадку погпної поведінки звільнений повертався в дім (приют), де залишався до виправлення або до настання 21 року [19, с. 118].

У ст. 41 Уложення 1903 р. «Поміщення у виправні установи неповнолітніх» зазначалося: це такі ж заходи безпеки, як і ті заходи, які застосовуються стосовно злочинців душевнохворих, тому що вони застосовуються до осіб, яким вчинене не інкриміновано [42, с. 8–9]. Слід погодитися з думкою А.А. Жижиленка, що заходи, що застосовуються до неповнолітніх, визнаних неосудними, мають більше виховний характер і характеризуються як заходи запобіжні [43, с. 324]. Ст. 36 Кримінального Уложення 1903 р. встановлювала спеціальна конфіскація майна, яка полягала у вилученні засобів злочину або його наслідків [42, с. 15]. А.А. Жижиленко виділяв дві основні відмінності від інших заходів: по-перше, застосування заходів безпеки викликане не потребами дати оцінку відомого правопорушення, а виключно потребами запобігти вчиненню нового посягання з боку цієї особи, проти якої вони застосовуються; по-друге, в основі їх застосування лежить не вчинення правопорушення, а такі особливі властивості особистості, що його вчинила, можливість нових правопорушень і від шкідливого прояву якого правопорядок повинен себе огородити [43, с. 145].

Сьомий період (охоплює початок ХХ ст. — 1991 р.) має назву «Україна в радянський період». Характеризуючи на початку цього періоду українське державотворення (1917–1921 роки), слід зазначити, що застосування «заходів безпеки» не тільки представники соціологічного, але й класичного напрямків кримінального права вважали об'єктивно необхідною умовою повноцінної боротьби із злочинністю, що доповнювало застосування покарання. Проте їхні погляди відрізнялися стосовно обсягу і підстав застосування таких заходів: 1) якщо «заходи безпеки» у А.А. Жижиленка, М. Д. Сергієвського та інших — це заходи, застосовувані в суворо обмежених рамках, як додаток до покарання і лише для усунення обставин, що стали причиною вчинення злочину (психічна хвороба, недоліки у вихованні, алкогольна залежність тощо); 2) то А. Принц та інші соціологи пропонували повністю замінити покарання заходами соціального захисту (заходами безпеки), вважаючи за можливе застосовувати ці заходи стосовно осіб, які ще не вчинили злочинне діяння, але які становлять небез-

пеку [44, с. 113]. Ці розбіжності існують до цього часу. Як стверджував Ф. Гегель, «выгодность и благодетельность законов меняется сообразно характеру эпохи и государственных дел, равно как и в зависимости от соображений их пользы в данное время» [45, с. 161].

Подібні зміни засобів захисту суспільних відносин можна було спостерігати і в царській Росії на початку ХХ ст. [29, с. 41]. Після Жовтневої революції 1917 р. система заходів кримінально-правового впливу була кардинально змінена. Заходи безпеки не зникли, а з правових засобів регулювання суспільних відносин перетворилися в політичні [29, с. 41]. Так, якщо КК УСРР 1922 р. встановлював, що захист держави трудящих від злочинів повинен здійснюватися шляхом застосування до правопорушників революційного правопорядку покарання або інших засобів соціального захисту [46], то вже «Основные начала уголовного законодательства СССР и союзных республик 1924 г.» закріплювали як «судово-правовий захист держави трудящих від суспільно небезпечних діянь» застосування до правопорушників виключно заходів соціального захисту [47, с. 156]. На переконання Н. Ф. Кузнецової, така різна зміна в 20-ті рр. ХХ ст. вітчизняного кримінального законодавства пояснювалася впливом буржуазної соціологічної школи, особливо італійської (Є. Феррі, Горафло) [48, с. 445].

Слід погодитися з думкою К.М. Карпова, що поняттям «заходи соціального захисту» охоплювалися як позбавлення волі, штрафи, смертна кара, так і покладення обов'язку загладити завдану шкоду, примусові заходи медичного і виховного характеру без врахування принципових відмінностей в механізмі кримінально-правового впливу цих засобів.

Заходи медичного характеру підлягають застосуванню щодо осіб, які не могли усвідомлювати свої дії або керувати ними, а також стосовно тих, які до моменту винесення вироку захворіли душевною хворобою. Натомість заходи соціального захисту медико-педагогічного характеру застосовувалися до малолітніх; до неповнолітніх, якщо застосування до цих осіб заходів соціального захисту судово-виправного характеру було неможливим (заходи медико-педагогічного впливу стосовно неповнолітніх включали: бесіду, зокрема роз'яснення, зауваження вихователя; навіювання (підказування) і залишення на свободі під наглядом батьків, родичів; направлення на ту чи іншу роботу; поміщення в школу; поміщення в дитячий будинок або одну із лікувально-виховних колоній і установ; поміщення в спеціальні ізоляційні відділення психіатричних лікарень [47, с. 121].

Аналогічні заходи соціальної охорони передбачені статтями 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 КК УСРР 1927 р. [49].

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині метод регулювання кримінально-правових відносин — загроза застосування покарання зберігалася до середини 50-х років ХХ ст., коли стали з'являтися праці, що ставили під сумнів застосування карального методу в кримінальному праві [50, с. 34–35]. Слід погодитися з твердженням, що таке поняття, як «заходи безпеки» (захисту) стало використовуватися лише із середини 1960-х років [29, с. 45].

Стосовно відмінності правової природи заходів медичного і виховного характеру від покарання існують такі погляди: М.Д. Шаргородський заявляв, що покарання ставить своєю метою покарати, виправити злочинця, а заходи медичного характеру — вилікувати хворого і захистити суспільство від небезпечних дій, що були допущені ним унаслідок свого хворобливого стану [51, с. 222]; С.Я. Уліцкий назвав примусові заходи медичного характеру заходами безпеки, а А.Л. Ременсон позначив їх як спеціально - попереджувальні заходи [52, с. 413]; В.І. Горобцов заходи медичного характеру відносив до заходів безпеки [53, с. 36–43]. Проте слід погодитися з твердженнями, що різні заходи кримінально-правового характеру так і не привели до появи теорії, яка обґрунтовувала б застосування «заходів безпеки» як самостійного методу кримінально-правового характеру [29, с. 45].

Слід звернути увагу на те, що Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік від 25 грудня 1958 року офіційно визнавали необхідність стимулюючих заохочувальних норм у структурі кримінального законодавства [54]. Це викликало створення такого самостійного кримінально-правового інституту, як звільнення від кримінальної відповідальності [55, с. 457].

КК УРСР 1960 року містив у нормах Загальної і Особливої частин велику кількість заходів стимулювання осіб, які вчинили злочини, зокрема інститут відтермінування виконання вироку, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, умовне засудження, різних видів звільнення від кримінальної відповідальності тощо [56].

Кримінально-правові заходи, не пов'язані з покаранням особи, яка вчинила злочин, залишалися діючим інструментом протидії вчиненню злочинів. Так, у КК УРСР 1960 року, ст. 11 Примусові міри виховного характеру, зазначалося, що «до осіб, які вчинили злочин у віці до 18 років, судом можуть бути застосовані такі примусові заходи виховного характеру: передача винного під нагляд батькам або особам, які їх заміняють; передача винного під нагляд громадській організації або трудового колективу з їх згоди, а також окремим особам на їх прохання; направлення винного до спеціальної навчально-виховної лікувально-виховної установи для дітей підлітків. Також суд може визнати за необхідне призначити громадського вихователя у порядку, передбаченому спеціальним Положенням» [56]. Ця ж стаття, але в редакції Закону України від 23 грудня 1993 року, отримала такий зміст: «Стаття 11. Примусові заходи виховного характеру

До осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років або суспільно небезпечне діяння до виповнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, суд може застосувати такі примусові заходи виховного характеру:

1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;

2) застереження;

3) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за його згодою, а також окремим громадянам на їх прохання;

4) покладання на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяні збитки;

5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються спеціальними положеннями.

Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому громадського вихователя в порядку, передбаченому відповідним Положенням» [57].

Ст. 13. Примусові заходи медичного характеру, передбачено, що «до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або вчинили таке діяння в стані осудності, але захворіли до винесення судом вироку душевною хворобою, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, можуть бути застосовані судом примусові заходи медичного характеру: поміщення в психіатричну лікарню загального типу; поміщення в психіатричну лікарню спеціального типу; передача на піклування родичам або опікунам при обов'язковому лікарняному спостереженні.

Суд, визнавши необхідним призначити примусовий захід медичного характеру, обирає його вид залежно від душевного захворювання особи, характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого нею діяння.

Примусове лікування в психіатричній лікарні загального типу може бути застосовано судом стосовно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого ним суспільно небезпечного діяння потребує тримання в лікарні і лікування в примусовому порядку.

Поміщення психіатричну лікарню спеціального типу може бути застосовано судом стосовно душевно хворого, який по своєму психічному стану і характеру вчиненого ним суспільно небезпечного діяння являє особливу небезпеку для суспільства. Особи, поміщені в психіатричну лікарню спеціального типу, утримувалися в умовах посиленого нагляду, виключаючи можливість вчинення ними суспільно небезпечного діяння.

Якщо не буде визнано необхідним застосування до душевнохворого таких примусових заходів медичного характеру, поміщення в психіатричну лікарню загального або спеціального типу, а також у випадках припинення застосування таких заходів суд може передати його на піклування родичами або опікунам при обов'язковому лікарняному спостереженні» [56].

Указом від 10 лютого 1988 року у ст. 13 КК УРСР 1960 р. було внесено такі зміни: «Стаття 13. Примусові заходи медичного характеру

До осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння в стані неосудності або вчинили такі діяння в стані осудності, але захворіли до винесення вироку або під час відбування покарання на душевну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, судом може бути застосовано такі примусові заходи медичного характеру, що здійснюються лікувальними закладами органів охорони здоров'я:

- 1) поміщення в психіатричну лікарню з звичайним наглядом;
- 2) поміщення в психіатричну лікарню з посиленням наглядом;
- 3) поміщення в психіатричну лікарню з суворим наглядом.

Суд, визнавши необхідним призначити примусовий захід медичного характеру, обирає його вид залежно від душевного захворювання особи, характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого нею діяння.

Поміщення в психіатричну лікарню з звичайним наглядом може бути застосоване судом щодо душевнохворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння потребує тримання в лікарні і лікування в примусовому порядку.

Поміщення в психіатричну лікарню з посиленням наглядом може бути застосоване судом щодо душевнохворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не зв'язане з посяганням на життя громадян, і за психічним станом не являє загрози для оточуючих, але потребує тримання в лікарні і лікування в умовах посиленого нагляду.

Поміщення в психіатричну лікарню з суворим наглядом може бути застосоване судом щодо душевнохворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння являє особливу небезпеку для суспільства і потребує тримання в лікарні і лікування в умовах суворого нагляду.

Осіб, поміщених у психіатричні лікарні з посиленням або суворим наглядом, тримають в умовах, що виключають можливість вчинення ними нового суспільно небезпечного діяння.

Якщо не буде визнано необхідним застосування до душевнохворого примусових заходів медичного характеру, а так само в разі припинення застосування таких заходів суд може передати його на піклування родичам чи опікунам при обов'язковому лікарському нагляді» [58].

Восьмий період (з 1991 року і до нашого часу) — Незалежна держава.

Кримінальний кодекс України 2001 року на відміну від попереднього (КК України 1960 року) вводить розділ XIV Загальної частини поняття «Інші заходи кримінально-правового характеру» як збірне поняття, яке об'єднує в собі заходи, передбачені: статтею 92. Поняття та мета примусових заходів медичного характеру; ст. 93. Особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру; ст. 94 Види примусових заходів медичного характеру; ст. 95. Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру; стаття 96 Примусове лікування; ст. 96-1. Спеціальна конфіскація; ст. 96-2. Випадки застосування спеціальної конфіскації [59].

Варто зазначити, що проблема інших заходів кримінально-правового характеру певною мірою відображена в зарубіжних кодексах і джерелах (КК Республіки Польща [60], КК Республіки Болгарія [61], КК Швеції [62], КК Японії [63], КК Норвегії [64], КК Іспанії [65]), вивчення яких триває. Результати опрацювання зарубіжних джерел з даного питання можуть бути корисними для правозастосовної практики вітчизняного законодавства.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати:

- 1) що витоки та генезу інших заходів кримінально-правового характеру ми знаходимо з третього періоду державності та суспільства;
- 2) ці етапи відрізняються різними підходами та обсягами інших заходів кримінально-правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Фесенко Є.В.* Сучасні завдання кримінально-правової науки (загальна частина) / Є.В. Фесенко // Право України. — 2010. — № 9. — С.66–72.
2. Історія держави і права України: Підручник: у 2-х томах / [В.Г. Гончаренко, Л.О. Зацев, В.М. Єрмолаєв та ін.]; за ред. В.Я. тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — Т. 1 / [В.Г. Гончаренко, А.Й. Рогожин, В.О. Рум'янцеv та ін.] — 2003. — 656 с.
3. *Денісова Т.А.* Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: [Монографія] / Т.А. Денісова. — Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2007. — 286 с.
4. *Матвійчук В.К.* Історія розвитку кримінального законодавства стосовно злочинів проти основ національної безпеки / В.К. Матвійчук // Юридична наука. — 2011. — № 3. — С. 139–151.
5. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): [Монографія] / В.К. Матвійчук. — К. : «Азимут — Україна», 2005. — 464 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. — 1440 с.
7. *Волкова Т.І.* Витоки та генеза кримінально-правової охорони рибних, звіри-них або інших водних добувних ресурсів / Т.І. Волкова // Юридична наука. — 2013. — №10. — С. 38–49.
8. Українсько-російський словник: видання четверте [В.С. Ільїн, К.П. Дорошенко, С.П. Левченко та ін.]; відп. редактор Л.С. Паламарчук, Л.Г. Скрипник. — К. : Изд-во «Наукова думка», 1976. — 944 с.
9. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: Ок. 5700 слов / Под ред. чл-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 19 изд., испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 846 с.
10. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: [учебное пособие] / В.К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1963. — 80 с.
11. *Субтельний Орест* Україна: Історія; [перекл. з англ. Ю.І. Шевчука. Вст. ст. С.В. Кульчицького] / О. Субтельний. — К. : Либідь, 1991. — 512 с.
12. *Грушевський С.М.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. (Редкол. : П.С. Сохань (голова) та ін.) — К. : Наукова думка, 1991. — Т. 1. — 736 с.
13. *Грищук В.К.* Методологічні засади сучасної державної кримінальної політики України / В.К. Грищук // Проблеми юридичної науки та правоохоронної практики: (Збірник наукових праць). — К. : Укр. акад. внутр. справ, 1994. — С. 158–165.
14. *Пидопличко И.Г.* О ледниковом периоде / И.Г. Пидопличко. — М. 1951. — 280 с.
15. Прокопий из Кесарии. Война с готами. — Кн. VII (III), гл. 14, § 22 // Памятники Русского права. / Под. ред. СЮ. Юшкова: Сост. А.А. Зимин. — М. : Юрид. лит., 1952. — Вып. 1. — 287 с.
16. *Фроянов И.Я.* Киевская Русь. Очерки социально-политической истории / И.Я. Фроянов — Л. : Из-во ЛГУ, 1980. — 325 с.
17. *Мунтян В.Л.* Правова охорона природи Української РСР / В.Л. Мунтян — К. : Вид-во Київського державного університету, 1966. — 103 с.
18. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [Монографія] / В.К. Матвійчук. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. — 368 с.

19. *Таганцев В.С.* Русское уголовное право: Лекции. Часть общая. В 2 т. Т. 1. / В.С. Таганцев. — М.: Наука, 1994. — 380 с.
20. *Кедров Б.М.* История науки и принципы её исследования / Б.М. Кедров // Вопросы философии. — 1971. — № 9. — С.
21. *Бентам М.И.* Избранные сочинения / М.И. Бентам. — СПб., 1867. — Т. 1. — 743 с.
22. Уголовное право Российской Федерации : учебник для вузов : под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. — М.: 2006. — 520 с.
23. *Келина С. Г.* Наказание и иные меры уголовно-правового характера / С.Г. Келина // Государство и право. — 2007. — № 6. — С. 51–59.
24. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. — Т. 1: Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. — М.: Юрид. лит., 1984. — 432 с.
25. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. — Т. 2: Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. — М.: Юрид. лит., 1985. — 520 с.
26. Соборное Уложение 1649 г. // Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. — Т. 3: Акты земских соборов. / отв. ред. тома док. ист. наук А.Г. Маньков / под общ. ред. д.ю.н., проф. О.И. Чистякова. — М.: Юрид. лит., 1985. — 512 с.
27. Акты местного самоуправления // Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. — Т. 2: Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. — М.: Юрид. лит., 1985. — С. 179–195.
28. Стоглав // Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. — Т. 2: Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. — М.: Юрид. лит., 1985. — С. 241–501.
29. *Карпов К.Н.* Иные меры уголовно-правового характера: система, виды : монография / К. Н. Карпов. — М.: Юрлитинформ, 2012. — 208 с.
30. Законодательные акты Русского государства второй половины XVI — первой половины XVII века. Комментарии; под ред. Н.Е. Носова, В.М. Панеяха — М., 1987. — 262 с.
31. Артикул воинский 26 апреля 1715 г. // Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. — Т. 3: Акты земских соборов. / отв. ред. тома док. ист. наук А.Г. Маньков / под общ. ред. д.ю.н., проф. О.И. Чистякова. — М.: Юрид. лит., 1986. — С. 327–399.
32. *Спасенников Б.А.* Принудительные меры медицинского характера / Б.А. Спасенников. — М., 2003. — 410 с.
33. Соборное Уложение царя Алексея Михайловича 1649 г. — М., 1907. — 196 с.
34. *Рогов В.А.* История уголовного права, террора и репрессий в Русском государстве в XV–XVII веках / В. А. Рогов. — М., 1995. — 292 с.
35. *Жариков Н.М., Морозов Г.В., Хритинин Д.Ф.* Судебная психиатрия : учебник для вузов / Н.М. Жариков, Г.В. Морозов, Д.Ф. Хритинин. — М., 2001. — 425 с.
36. Систематический свод существующих законов Российской империи, с основаниями права из оных извлечениями. Право уголовное. — СПб., 1821. — Т. 1. — 596 с.
37. *Белогриц-Котляревский Л.С.* Учебник русского уголовного права. Общая и особенная части. — Киев; СПб.; Харьков, 1904. — 1045 с.
38. *Кистяковский А.Ф.* Элементарный учебник общего уголовного права. Общая часть. Т. 1. / А.Ф. Кистяковский. — Киев, 1875. — 294 с.
39. *Спасович В.Д.* Новое направление в науке уголовного права / В.Д. Спасович. — М., 1898. — 129 с.

40. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 15 августа 1845 г. // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 6. / Законодательство первой половины XIX века. — М. : Юрид. лит., 1988. — С. 174—309.

41. *Карелин Д.В.* Принудительные меры воспитательного воздействия как альтернатива уголовной ответственности : Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Карелин. — Томск : Томский ун-т, 2001 — 26 с.

42. Уголовное Уложение 11 марта 1903 г. — С.— Петербургъ : Сенатская типография, 1903. — 144 с.

43. *Жижиленко А.А.* Наказание. Его понятие и отличие от других правоохранительных средств / А.А. Жижиленко. — Петроград, 1914. — 675 с.

44. *Ферри Э.* Уголовная социология / Э. Ферри. — М., 2005. — 658 с.

45. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права / Г.В.Ф Гегель. — М. : Мысль, 1990. — 524 с.

46. УК УССР 1922 р. — Харьков : «Типография Виконспілки». — № 879. — Наркомюста УССР, 1925. — 35 с.

47. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917 — 1952 гг. — М., 1953. — 463 с.

48. *Кузнецова Н.Ф.* Преступление и преступность / Н.Ф. Кузнецова // Избранные произведения. — СПб, 2003. — 832 с.

49. Кримінальний кодекс УСРР : Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 8 червня 1927 р. // Зб. Уз. УСРР. — № 26—27. — Арт. 131.

50. *Галкин В.М.* Метод поощрения в структуре уголовно-правового регулирования // Развитие гражданского, уголовного и процессуального законодательства в советских республиках Прибалтики (1940 — 1975). Уголовно-правовые науки. Рига, 1975. С. 32 — 37.

51. *Шаргородский М.Д.* Вопросы Общей части уголовного права / М.Д. Шаргородский // Законодательство и судебная практика. — Л., 1955. — 256 с.

52. *Ременсон А.Л.* Теоретические вопросы исполнения лишения свободы и перевоспитания заключенных : дис. ... д-ра юрид. наук / А.Л. Ременсон. — Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького. — Томск, 1964. — 420 с.

53. *Горобцов В.И.* Принудительные меры медицинского характера в отношении психически больных по Уголовному кодексу Российской Федерации / В.И. Горобцов. — Красноярск, 1997.— 59 с.

54. Основы уголовного законодательства СССР и союзных республик от 25 декабря 1958 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. — 1959. — N 1. — ст. 6.

55. Уголовное право России. Общая часть: Учебник / Под. ред. В.Н. Кудрявцева, В.В. Лунева, А.В. Наумова. — М. : Юрист, 2004. — 569 с.

56. Кримінальний кодекс УРСР : Закон УРСР від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1961. — № 2. — Ст. 14.

57. Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — №11. — Ст. 48.

58. Указ від 10 лютого 1988 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1988. — № 8. — Ст. 212.

59. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

60. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundichesky Centei Press”, 2001. — 234 p.

61. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

62. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

63. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

64. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

65. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Электронний ресурс]. — Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

REFERENCES

1. *Fesenko Ye.V.* Suchasni zavdannia kryminalno-pravovoi nauky (zahalna chastyna) / Ye.V. Fesenko // *Pravo Ukrainy*. — 2010. — №9. — S. 66–72.

2. *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: Pidruchnyk: u 2-kh tomakh* / [V.H. Honcharenko, L.O. Zatsev, V.M. Yermolaiev ta in.]; za red. V.Ya. Tatsiia, A.I. Rohozhyna, V.D. Honcharenka. — K. : Kontsern “Vydavnychiy Dim “In Yure”, 2003. — T.1 / [V.H. Honcharenko, A.I. Rohozhyn, V.O. Rumiantsev ta in.] — 2003. — 656 s.

3. *Denisova T.A.* Pokarannia: kryminalno-pravovyi, kryminolohichniy ta kryminalno-vykonavchyi analiz: [Monohrafiia] / T.A. Denisova. — Zaporizhzhia : Klasychnyi pryvatnyi universytet, 2007. — 286 s.

4. *Matviichuk V.K.* Istoriia rozvytku kryminalnogo zakonodavstva stosovno zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky / V.K. Matviichuk // *Yurydychna nauka*. — 2011. — № 3. — S. 139–151.

5. *Matviichuk V.K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia): [Monohrafiia] / V.K. Matviichuk. — K. : “Azymut — Ukraina”, 2005. — 464 s.

6. *Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* / Uklad. i holov. Red. V.T. Busel. — K. : Irpin : VTF “Perun”, 2003. — 1440 s.

7. *Volkova T.I.* Vytoky ta geneza kryminalno-pravovoi okhorony rybnykh, zvirynykh abo inshykh vodnykh dobuynykh resursiv / T.I. Volkova // *Yurydychna nauka*. — 2013. — №10. — S. 38–49.

8. *Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk: vydannia chetverte* [V.S. Ilin, K.P. Doroshenko, S.P. Levchenko ta in.]; vidp. redaktor L.S. Palamarchuk, L.H. Skrypnyk. — K. : Yzd-vo “Naukova dumka”, 1976. — 944 s.

9. *Ozhegov S.I.* Slovar’ russkogo jazyka: Ok. 5700 slov / Pod red. chl-korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. — 19 izd., ispr. — M. : Rus. jaz., 1987. — 846 s.

10. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor’ba organov vnutrennih del s prestupnym zagrijazneniem vodnyh obektov: [uchebnoe posobie] / V.K. Matvijchuk. — K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1963. — 80 s.

11. *Subtelnyi Orest* Ukraina: Istoriia; [perekł. z anhł. Yu.I. Shevchuka. Vst. st. S.V. Kulchyt’skoho] / O. Subtelnyi. — K. : Lybid, 1991. — 512 p.

12. *Hrushevskiy S.M.* Istoriia Ukrainy-Rusy: V 11 t., 12 kn. (Redkol. : P.S. Sokhan (holova) ta in.) — K. : Naukova dumka, 1991. — T. 1. — 736 s.
13. *Hryshchuk V.K.* Metodolohichni zasady suchasnoi derzhavnoi kryminalnoi polityky Ukrainy / V.K. Hryshchuk // Problemy yurydychnoi nauky ta pravookhoronnoi praktyky: (Zbirnyk naukovykh prats). — K. : Ukr. akad. vnutr. sprav, 1994. — S. 158–165.
14. *Pidoplichko I.G.* O lednikovom periode / I.G. Pidoplichko. — M. 1951. — 280 s.
15. Prokopij iz Kesarii. Vojna s gotami. — Kn. VII (III), gl. 14, § 22 // Pamjatniki Russkogo prava. / Pod. red. S.Ju. Jushkova: Sost. A.A. Zimin. — M. : Jurid. lit., 1952. — Vyp. 1. — 287 s.
16. *Frojanov I.Ja.* Kievskaja Rus'. Oчерki social'no-politicheskoj istorii / I.Ja. Frojanov — L. : Iz-vo LGU, 1980. — 325 s.
17. *Muntian V.L.* Pravova okhorona pryrody Ukrainskoi RSR / V.L. Muntian — K. : Vyd-vo Kyivskoho derzhavnogo universytetu, 1966. — 103 s.
18. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnogo pryrodnogo seredovyscha: [Monohrafiia] / V.K. Matviichuk. — K. : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”, 2011. — 368 s.
19. *Tagancev V.S.* Russkoe ugovolnoe pravo: Lekcii. Chast' obshhaja. V 2 t. T. 1. / V.S. Tagancev. — M. : Nauka, 1994. — 380 s.
20. *Kedrov B.M.* Istoriija nauki i principy ejo issledovanija / B.M. Kedrov // Voprosy filosofii. — 1971. — № 9. — S.
21. *Bentam M.I.* Izbrannye sochinenija / M.I. Bentam. — SPb., 1867. — T. 1. — 743 s.
22. Ugolovnoe pravo Rossijskoj Federacii : uchebnik dlja vuzov : pod red. L.V. Inogamovoj-Hegaj, A.I. Raroga, A.I. Chuchaeva. — M. : 2006. — 520 s.
23. *Kelina S.G.* Nakazanie i inye mery ugovolno-pravovogo haraktera / S.G. Kelina // Gosudarstvo i pravo. — 2007. — № 6. — S. 51–59.
24. Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov: V 9 t. — T. 1: Zakonodatel'stvo perioda obrazovanija i ukreplenija Russkogo centralizovannogo gosudarstva. — M. : Jurid. lit., 1984. — 432 s.
25. Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov: V 9 t. — T. 2: Zakonodatel'stvo perioda obrazovanija i ukreplenija Russkogo centralizovannogo gosudarstva. — M. : Jurid. lit., 1985. — 520 s.
26. Sobornoe Ulozhenie 1649 g. // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekav: V 9 t. — T. 3: Akty zemskih soborov. / otv. red. toma dok. ist. nauk A.G. Man'kov / pod obshh. red. d.ju.n., prof. O.I. Chistjakova. — M. : Jurid. lit., 1985. — 512 s.
27. Akty mestnogo samoupravlenija // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov: V 9 t. — T. 2: Zakonodatel'stvo perioda obrazovanija i ukreplenija Russkogo centralizovannogo gosudarstva. — M. : Jurid. lit., 1985. — S. 179–195.
28. Stoglav // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov: V 9 t. — T. 2: Zakonodatel'stvo perioda obrazovanija i ukreplenija Russkogo centralizovannogo gosudarstva. — M. : Jurid. lit., 1985. — S. 241–501.
29. *Karpov K.N.* Inye mery ugovolno-pravovogo haraktera: sistema, vidy : monografija / K.N. Karpov. — M. : Jurilitinform, 2012. — 208 s.
30. Zakonodatel'nye akty Russkogo gosudarstva vtoroj poloviny XVI — pervuj poloviny XVII veka. Kommentarii; pod red. N.E. Nosova, V.M. Panejaha — M., 1987. — 262 s.
31. Artikel voinskij 26 aprelja 1715 g. // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekav: V 9 t. — T. 3: Akty zemskih soborov. / otv. red. toma dok. ist. nauk A.G. Man'kov / pod obshh. red. d.ju.n., prof. O.I. Chistjakova. — M. : Jurid. lit., 1986. — S. 327–399.

32. *Spasennikov B.A.* Prinuditel'nye mery medicinskogo haraktera / B.A. Spasennikov. — M., 2003. — 410 s.
33. Sobornoe Ulozhenie carja Alekseja Mihajlovicha 1649 g. — M., 1907. — 196 s.
34. *Rogov V.A.* Istorija ugovolnogo prava, terrora i repressij v Russkom gosudarstve v XV—XVII vekah / V.A. Rogov. — M., 1995. — 292 s.
35. *Zharikov N.M., Morozov G.V., Hritinin D.F.* Sudebnaja psihiatrija : uchebnik dlja vuzov / N.M. Zharikov, G.V. Morozov, D.F. Hritinin. — M., 2001. — 425 s.
36. Sistematiceskij svod sushhestvujushchih zakonov Rossijskoj imperii, s osnovanijami prava iz onyh izvlechenijami. Pravo ugovolnoe. — SPb., 1821. — T. 1. — 596 s.
37. *Belogric-Kotljarevskij L.S.* Uchebnik russkogo ugovolnogo prava. Obshhaja i osobennaja chasti. — Kiev; SPb.; Har'kov, 1904. — 1045 s.
38. *Kistjakovskij A.F.* Jelementarnyj uchebnik obshhego ugovolnogo prava. Obshhaja chast'. T. 1. / A.F. Kistjakovskij. — Kiev, 1875. — 294 s.
39. *Spasovich V.D.* Novoe napravlenie v nauke ugovolnogo prava / V.D. Spasovich. — M., 1898. — 129 s.
40. Ulozhenie o nakazanijah ugovolnyh i ispravitel'nyh 15 avgusta 1845 g. // Rossijskoe zakonodatel'stvo X—XX vekov. V devjati tomah. T. 6. / Zakonodatel'stvo pervoj poloviny XIX veka. — M. : Jurid. lit., 1988. — S. 174—309.
41. *Karelin D.V.* Prinuditel'nye mery vospitatel'nogo vozdejstvija kak al'ternativa ugovolnoj otvetstvennosti : Avtoref. Dis. ... kand. jurid. nauk / D.V. Karelin. — Tomsk : Tomskij un-t, 2001 — 26 s.
42. Ugolovnoe Ulozhenie 11 marta 1903 g. — S.-Peterburg : Senatskaja tipografija, 1903. — 144 s.
43. *Zhizhilenko A.A.* Nakazanie. Ego ponjatie i otlichie ot drugih pravoohranitel'nyh sredstv / A.A. Zhizhilenko. — Petrograd, 1914. — 675 s.
44. *Ferri Je.* Ugolovnaja sociologija / Je. Ferri. — M., 2005. — 658 s.
45. *Gegel' G.V.F.* Filosofija prava / G.V.F. Gegel'. — M. : Mysl', 1990. — 524 s.
46. UK USSR 1922 r. — Har'kov : "Typohrafija Vykonspilky". — № 879. — Narkomjusta USSR, 1925. — 35 s.
47. Sbornik dokumentov po istorii ugovolnogo zakonodatel'stva SSSR i RSFSR 1917—1952 gg. — M., 1953. — 463 s.
48. *Kuznecova N.F.* Prestuplenie i prestupnost' / N.F. Kuznecova // Izbrannye proizvedenija. — SPb, 2003. — 832 s.
49. Kryriminalnyi kodeks USRR : Postanova Vseukrainskoho Tsentralnogo Vykonavchoho Komitetu vid 8 chervnia 1927 r. // Zb. Uz. USRR. — № 26—27. — Art. 131.
50. *Galkin V.M.* Metod pooshhrenija v strukture ugovolno-pravovogo regulirovanija // Razvitie grazhdanskogo, ugovolnogo i processual'nogo zakonodatel'stva v sovetskih respublikah Pribaltiki (1940 — 1975). Ugolovno-pravovye nauki. Riga, 1975. S. 32 — 37.
51. *Shargorodskij M.D.* Voprosy Obshhej chasti ugovolnogo prava / M.D. Shargorodskij // Zakonodatel'stvo i sudebnaja praktika. — L., 1955. — 256 s.
52. *Remenson A.L.* Teoreticheskie voprosy ispolnenija lishenija svobody i perevospitanija zakljuchennyh : dis. ... d-ra jurid. nauk / A.L. Remenson. — Ural. gos. un-t im. A.M. Gor'kogo. — Tomsk, 1964. — 420 s.
53. *Gorobcov V.I.* Prinuditel'nye mery medicinskogo haraktera v otnoshenii psihicheski bol'nyh po Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii / V.I. Gorobcov. — Krasnojarsk, 1997. — 59 s.
54. Osnovy ugovolnogo zakonodatel'stva SSSR i sojuznyh respublik ot 25 dekabrja 1958 g. // Vedomosti Verhovnogo Soveta SSSR. — 1959. — N 1. — st. 6.

55. Uголовное право Rossii. Obshhaja chast': Uchebnik / Pod. red. V.N. Kudrjavceva, V.V. Luneva, A.V. Naumova. — M. : Jurist, 2004. — 569 s.

56. Kryminalnyi kodeks URSSR : Zakon URSSR vid 28.12.1960 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSSR. — 1961. — № 2. — St. 14.

57. Zakon Ukrainy vid 23 hrudnia 1993 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1994. — №11. — St. 48.

58. Ukaz vid 10 liutoho 1988 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSSR. — 1988. — № 8. — St. 212.

59. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.

60. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yuridichesky Centei Press”, 2001.— 234 p.

61. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

62. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

63. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

64. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

65. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

Матвійчук В.К. Витоки, генеза інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України

У статті досліджуються витоки, генеза інших заходів кримінально-правового характеру на теренах України. Автор з'ясував етапи становлення примусових інших заходів кримінально-правового характеру, проаналізував існуючі погляди на інші заходи кримінально-правового характеру та існуюче законодавство, починаючи з третього періоду суспільного розвитку на теренах України.

Ключові слова: заходи безпеки, інші заходи кримінально-правового характеру, ретроспективний аналіз, витоки, генеза, сучасний стан проблеми.

Матвійчук В.К. Истоки, генезис иных мер уголовно-правового характера на территории Украины

В статье исследуются истоки, генезис иных мер уголовно-правового характера на территории Украины. Автор выяснил этапы становления принудительных иных мер уголовно-правового характера, проанализировал существующие взгляды на иные меры уголовно-правового характера и существующее законодательство, начиная с третьего периода общественного развития на территории Украины.

Ключевые слова: меры безопасности, иные меры уголовно-правового характера, ретроспективный анализ, истоки, генезис, современное состояние проблемы.

Matviychuk V.K. Sources, genesis of other measures of criminal and legal character in the territory of Ukraine

The article explores the origins, genesis of other criminal-legal measures on the territory of Ukraine. The author has found out stages of formation of coercive other measures of criminal and legal character. In work the existing views of other measures of criminal and legal character and the existing legislation, since third period of social development in the territory of Ukraine are found out.

Key words: *Security measures; Other measures of criminal and legal character; Retrospective analysis; Origins; Genesis; Current state of a problem*

Стаття надійшла до редакції 08.06.2017.